विवाहलब्धं तद्भार्य्ययानुज्ञातम्। क्रमायातम् अविभक्त-धनैर्ज्ञातिभिरनुज्ञातम्। भृत्येन सता युद्धेन लब्धं स्वामिनानुज्ञातमित्यर्थः। याजवल्क्यः "देयं प्रतिश्रुतञ्चैव दत्त्वा नापहरेत् पुनः" यमः "यच्च वाचा प्रतिज्ञातं कर्म्मणा नोपपादितम्। तद्धनमृणसंयुक्तमिह लोके परत्र च" ऋणसंयुक्तम् ऋणासमर्पणजन्यदोषसंयुक्तमित्यर्थः। "सप्ताजातान्नरो हन्याद्वर्त्तमानांस्तु सप्त च। अतिक्रान्तान् सप्त हन्यादप्रयच्छन् प्रतिश्रुतम्। प्रतिश्रुताप्रदानेन दत्तस्य हरणेन च। जन्मप्रभृति यत् पुण्यं तत्सर्वं सप्रणश्यति"। महाभारते "ब्राह्मणं स्वयमाहूय भिक्षार्थे कृशवर्त्तिनम्। पश्चान्नास्तीति यो ब्रूयात्तं विद्याद्ब्रह्मघातकम्" तथा "संश्रुत्य यो न दित्सेत याचित्वा यस्य नेष्यति। उभावनृतिकावेतौ मृषा पापमवाप्नुतः" तथा "यो न दद्यात् प्रतिश्रुत्य स्वल्पं वा यदि वा बहु। आशास्तस्य हताः सर्वाः क्लीवस्येव प्रजाफलम्। यं निरीक्षेत संक्रुद्ध आशया पूर्वजातया। प्रदहेत हि तं राजन्। कङ्कमक्षयमुग्यथा। तस्माद्दातव्यमेवेह प्रतिश्रुत्य युधिष्ठिर!"। नारदः "ब्राह्मणस्य च यद्देयं सान्वयस्तु न चास्ति सः। सकुल्ये तस्य निनयेत्तदभावेऽस्य बन्धुषु। यदा तु न सकुल्यः स्यान्न च सम्बन्धि-बान्धवाः। दद्यात् सजातिशिष्येभ्यस्तदभावेऽप्सु निक्षिपेत्"। गौतमः "प्रतिश्रुत्याप्यधर्मसंयुक्ताय न दद्यात्"। कात्यायनः "प्राणसंशयमापन्नं यो मामुत्तारयेदितः। सर्वस्वन्ते प्रदास्यामीत्युक्तेऽपि न तथा भवेत्"

अथ फलातिशयप्रतिपादनार्थं पात्रविशेषेण देयविशेषाः। भविष्यपुराणे "गोभूतिलहिरण्यादि दद्यान्नित्यमतन्द्रितः। तथा द्रव्यविशेषांश्च दद्यात् पात्रविशेषतः। आर्त्तानामन्नदानञ्च गोदानञ्च कुटुम्बिनाम्। तथा प्रतिष्ठाहीनानां क्षेत्रदानं प्रशस्यते। सुवर्णं याज्ञिकानाञ्च विद्याञ्चैवोर्द्ध-रेतसाम्। कन्याञ्चैवानपत्यानां ददतां गतिरुत्तमा"। विष्णुधर्मोत्तरात् "युद्धोपकरणं द्रव्यं क्षत्रिये द्विजपुङ्गवाः!। पण्योपयोगि तद्वैश्ये शूद्रे शिल्पोपयोगि च। यस्योपयोगि यद्द्रव्यं देयं तस्यैव तद्भवेत्। येन येन च भाण्डेन यस्य वृत्तिरुदाहृता। तत्तत्तस्यैव दातव्यं पुण्यकामेन धीमता। दण्डं कृष्णाजिनञ्चैव तथा विप्राः! कमण्डलुम्। धीरं पुण्यमवाप्नोति दत्त्वैतान् ब्रह्मचारिणे। वस्त्रं शय्यासनं धान्यं वेश्म वेश्मपरिच्छदम्। गृहस्थाय तु तद्दत्तं ज्ञेयं बहुफलं सदा। नीवारं वल्कलं शाकं फलं मूलञ्च गोरसम्। वानप्रस्थाय यद्दत्तमनन्तं परिकीर्त्तितम्। भिक्षाप्रदानं यतये पात्रदानं तथा हितम्। गन्धमाङ्गल्यताम्बूलरक्तवस्त्रादिकं स्त्रियः। स्त्रीणां प्रदानं दातव्यं भर्त्तृहस्ते तु नान्यथा। प्रोक्तं संग्रहणं ह्येतद्गुप्तं भर्त्तुः प्रयच्छतः। अन्नं प्रतिश्रयञ्चैव पान्थे दत्तं महाफलम्। विवाहादिक्रियाकाले तत्क्रियासिद्धिकारणम्। यः प्रयच्छति धर्मज्ञः सोऽश्वमेधमवाप्नुयात्। आतुरेभ्यो धनं दत्त्वा दानं बहुफलं भवेत्। बाले क्रीडनकं दत्त्वा भृष्टमन्नं तथैव च। फलं मनोहरं वापि अग्निष्टोमफलं लभेत्। भृष्टान्नं मानवो दत्त्वा भृष्टान्नानि तु काङ्क्षताम्। अक्षयं फलमाप्नोति स्वर्गलोकञ्च गच्छति। श्रीविहीने तथा दत्त्वा भोजनं द्विजसत्तम!। वस्त्रं शुभं वा धर्मज्ञः पुण्यं महदुपाश्नुते। कृपास्थानं परं विप्रा विच्युताः पुरुषाः श्रिया। तेभ्योऽनुकम्पा कर्तव्या सतां वर्त्मनि तिष्ठता। कार्य्ये सत्युद्यमं कृत्वा परेषां समुपस्थिते। अक्षयं फलमाप्नोति नात्र कार्य्या विचारणा। यवसानां प्रदानेन धेनुमत्सु द्विजातिषु। लवणानाञ्च धर्मज्ञाः! फलमक्षयमश्नुते। प्रसवेषु तु यद्दत्तं व्यसनार्त्तिभयेषु च। तद्दानमक्षयं प्रोक्तं पुरुषस्य विपश्चितः। दत्त्वा ब्राह्मणशार्दूल! जलपात्रमथार्थिने। फलमक्षयमाप्नोति नात्र कार्य्या विचारणा"। अङ्गिराः "देवतानां गुरूणाञ्च मातापित्रोस्तथैव च। पुण्यं देयं प्रयत्नेन नापुण्यं नोदितं क्वचित्" नन्दिपुराणे "पापदः पापमाप्नोति नरो लक्षगुणं सदा। पुण्यदः पुण्यमाप्नोति शतशोऽथ सहस्रशः। तथा पात्रविशेषेण दानं स्यादुत्तरोत्तरम्। पितृमातृगुरुब्रह्मवादिनां दीयते तु यत्। तल्लक्षगुणितं विद्यात् पुण्यं वा पापमेव वा" वह्निपुराणे "द्वाविमौ पुरुषौ लोके सूर्य्यमण्डलभेदिनौ। दातान्नस्य च दुर्भिक्षे सुभिक्षे हेमवस्त्रदः"

अथ अदेयनिरूपणम्। देवलः "अन्यायाधिगतां दत्त्वा सकलां पृथिवीमपि। श्रद्धावर्जमपात्राय न काञ्चिद्भूतिमाप्नुयात्"। वह्निपुराणात् "अन्यायोपागतं द्रव्यं गृहीत्वा यो ह्यपण्डितः। धर्माभिकाङ्क्षी यजते न धर्मफलमश्नुते। धर्मवैतंसिको यस्तु पापात्मा पुरुषस्तथा। ददाति दानं विप्रेभ्यो लोकविश्वासकारणम्। पापेन कर्मणा विप्रो धनं लब्ध्वा निरंशकः। रागमोहान्वितस्वान्तः